

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Василюк Т. Г.

«__» _____ 20__ р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 20__ р.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО І
СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ
ОСВІТИ

Кваліфікаційна робота
студентки групи ЗСП-м-23
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 011 Освітні,
педагогічні науки

Ратієвої Ольги Володимирівни

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук,

доцент Василюк Т. Г.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Ратієва Ольга Володимирівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Поняття «емоційний інтелект» в теорії сучасної науки	11
1.2. Поняття «соціальний інтелект» як навичка сучасних реалій	14
1.3. Студентська молодь як об’єкт педагогічного впливу.....	17
Висновки до першого розділу.....	20
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ КОЛЕДЖУ	
2.1. Аналіз потенціалу закладу освіти	21
2.2. Діагностика рівня емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти	25
2.3. Соціально-педагогічні умови формування емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти.....	28
2.4. Програма формування емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти.....	32
Висновки до другого розділу	33
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	
3.1. Аналіз результатів контрольного етапу дослідження.....	34
3.2. Методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо підвищення рівня сформованості емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти.....	35
Висновки до третього розділу.....	39
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	42
ДОДАТКИ.....	44

Список умовних скорочень

КДПУ – Криворізький державний педагогічний університет

ЕІ – Емоційний інтелект

СІ – соціальний інтелект

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗФПО – заклад фахової передвищої освіти

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні глобальні світові зміни вимагають нових підходів до освітнього процесу. Це спонукає науковців, як теоретиків так і практиків, досліджувати інноваційні методики, сучасні тенденції та розробляти методичне забезпечення задля підвищення якості освіти.

Загалом, освіта – це процес, що триває усе життя людини, адже окрім формальної освіти (садочок, школа, коледж, технікум або заклад вищої освіти), особистість займається неформальною та інформальною освітою.

Неформальна освіта – це усі знання, які людина здобуває поза межами формального навчання. Це проходження курсів підвищення кваліфікації, участь в тренінгах, конференціях, опанування сертифікатних програм тощо.

Інформальна освіта – це знання, які здобуває людина у повсякденному житті. До прикладу, новий кулінарний рецепт – це інформальна освіта, розширення кругозору на екскурсії – також інформальна освіта. Тож, робимо висновок, що людина постійно вчиться.

Разом з тим, сьогодні багато науковців розвивають тему емоційного та соціального інтелекту в науковій площині. Перш за все, варто розрізнити ці поняття.

Соціальний інтелект стосується взаємодії з іншими людьми. Це здатність враховувати мотивації, потреби та переживання інших людей при побудові комунікації.

Емоційний інтелект – це здатність до самопізнання, уміння керувати власними емоціями та емоціями інших людей. Емоційний інтелект часто порівнюють із здатністю до саморегуляції особистості. Отже, різниця між цими двома поняттями криється в рівні взаємодії – особистісному (емоційний інтелект) та міжособистісному (соціальний інтелект).

Варто зазначити, що і емоційний, і соціальний інтелект є сьогодні одним із індикаторів успішності особистості. Не можна впевнено

стверджувати, що емоцій та соціальні навички є основоположними в професійній діяльності людини, проте фахівець, який має високий рівень професійної майстерності, проте низький рівень емоційності – ніколи не досягне високих результатів. Адже емоції вирішують одну із найважливіших задач людства – пристосування до умов оточуючого середовища з будь-яких обставин. Саме емоційні складники визначають основну життєву стратегію особистості людини. Тож, вивчення емоційного та соціального інтелекту сьогодні є важливим завданням для науковців.

Обидві ці категорії сьогодні мають місце бути в освіті, в освітньому процесі, адже сучасний здобувач освіти, незалежно від рівня здобуття освіти, потребує більшого, аніж простого засвоєння та відтворення знань. Сучасний учень або студент має оволодіти багатьма компетентностями, м'якими навичками (soft skills), тож без розвинутого соціального та емоційного інтелекту нікуди.

Проблему формування інтелекту в цілому розробляють науковці М. Козакевич, В. Войтко, О. Нагайчук, Н. Білоконна, В. Паламарчук, М. Смульсон та інші.

Проблему емоційного інтелекту вивчають А. Клименко, Н. Коврига, Е. Носенко, С. Дерев'янку, І. Аршава, О. Власова, А. Костюк, К. Санько, Л. Колісник, Ю. Савченко та інші.

Науковці визначають емоційний інтелект як здібність особистості усвідомлювати і визнавати власні почуття і почуття інших людей, змога керувати власними емоціями та емоціями інших людей.

Так, Є. Іванова розглядає емоційний інтелект як здатність спостерігати власні емоції та емоції інших людей, розрізняти їх та використовувати цю інформацію для вирішення проблем і регуляції поведінки [6].

Вітчизняної дослідницею О. Бабяк ЕІ розглядається як здібність, сукупність здібностей, група ментальних здібностей, здатність, регулятор, показник, фактор, інтегральна категорія, пізнавальна спроможність, психологічний феномен, ресурс, когнітивно-особистісне утворення тощо [2]

Соціальний інтелект як педагогічну проблему досліджують Г. Айзенк, Г. Андрєєва, А. Богуш, Д. Векслер, Н. Гавриш, Дж. Гілфорд, Н. Кентор, В. Куніцина, О. Коблянська, О. Михайлова, Г. Олпорт, О. Проценко, А. Савенков, Р. Селман, Р. Стенберг, Е. Торндайк, Д. Люсін, Н. Амінов, Л. Петровська та інші.

Н. Альохіна у своїх публікаціях розглядає соціальний інтелект у системі соціального розвитку особистості і визначає його як особливу здібність людини, що формується у процесі її діяльності в соціальній сфері, в сфері спілкування і соціальних взаємодій [1].

Отже, соціальний інтелект є глобальною здатністю особистості, яка пов'язана із комплексом власне особистісних та загальних поведінкових рис, з обов'язковим акцентом на саморегуляції.

Здобувач вищої освіти, це, як правило, молодь, що відповідає віковим характеристикам від 14 до 35 років. Для цієї демографічної групи населення формальна освіта є визначальним фактором розвитку. Саме тому є надзвичайно важливим, щоб формування соціального та емоційного інтелекту відбувалося комплексно, системно та відповідно до потреб самого здобувача. Таким чином, саме в процесі навчання в закладі освіти має бути організована системна робота з формування та подальшого розвитку соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти.

Саме тому тема кваліфікаційного магістерського дослідження **«Практичні аспекти формування емоційного і соціального інтелекту здобувачів фахової передвищої освіти»** є актуальною, а попередній аналіз наукових джерел свідчить про недостатнє вивчення цього складного та своєчасного питання.

Мета дослідження: теоретично дослідити проблему соціального та емоційного інтелекту та розробити методiku формування означеного феномену у здобувачів фахової передвищої освіти.

Завдання дослідження:

- 1) теоретично проаналізувати основні категорії дослідження: «соціальний інтелект», «емоційний інтелект», «студентська молодь»;
- 2) визначити комплекс соціально-педагогічних умов формування емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти;
- 3) розробити програму формування емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти (на прикладі коледжу);
- 4) надати методичні рекомендації щодо підвищення рівня сформованості емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти.

Об'єкт дослідження: освітня діяльність здобувачів фахової передвищої освіти.

Предмет дослідження: програма заходів з формування емоційного та соціального інтелекту здобувачів фахової передвищої освіти.

Задля досягнення мети та виконання сформульованих завдань було використано комплекс загальнонаукових і суто педагогічних **методів дослідження**, а саме:

- *теоретичні* – вивчення й аналіз наукової літератури, синтез, узагальнення інформації;
- *емпіричні* – індивідуальне та групове опитування, анкетування, спостереження, бесіда.

Практичне значення одержаних результатів полягатиме у можливості використовувати методіку формування соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти, а також можливості впроваджувати методичні рекомендації як педагогічним працівникам і батькам, так і самим здобувачам освіти щодо розвитку соціального та емоційного інтелекту.

Наукова новизна дослідження:

- *вперше досліджено* умови формування соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти коледжу;

- *розроблено* авторську програму формування СІ та ЕІ студентської молоді;
- *сформульовано* методичні рекомендації педагогічним працівникам, батькам, здобувачам освіти щодо розвитку соціального та емоційного інтелекту.

Апробація результатів дослідження.

1. **Ратієва О. В.** Емоційний інтелект здобувачів освіти: аналіз дефініції. Освіта ХХІ століття: аксіологічний вимір : збірник матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Нікополь, 24 травня 2024 року). Нікополь : Навчально-методичний кабінет, 2024. 192 с. С. 102 – 103.

2. **Ратієва О. В., Василюк Т. Г.** Соціальне та емоційне навчання. Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально-педагогічний аспект: збірник наукових і науково-методичних праць [електронний збірник] / редкол. І. Шимко, Т. Василюк, І. Лисоконь, І. Размолодчикова; упор. І. Лисоконь. Вип. 6. Кривий Ріг: КДПУ, 2024. 148 с. С. 124 – 126.

База дослідження: Криворізький фаховий коледж Державного університету економіки і технологій.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Поняття «емоційний інтелект» в теорії сучасної науки

Уведення категорії «емоційний інтелект» в ужиток науковців та тих, хто якимось чином може бути дотичним до проблеми, почалося із виходу друком статті за авторства Джона Майєра та Пітера Саловея наприкінці 1990 року. Дослідники вже тоді визначали емоційний інтелект (ЕІ) як здібність особистості адекватно сприймати, оцінювати та виражати емоції; здатність індивіда породжувати почуття, коли вони сприяють мисленню, розуміти емоції та знання, які стосуються емоцій, а також здібність людини регулювати емоції, сприяючи власному емоційному та інтелектуальному зростанню [13]. Автори визначали ЕІ як показник успішності особистості з точки зору психології. Проте, згодом, проблему емоційного інтелекту стали вивчати соціологи, педагоги, медики, філософи, політологи та інші представники наукової спільноти світу.

Різні аспекти емоційного інтелекту стають предметом наукових розробок таких дослідників як: Х. Вайзінгер, Д. Големан, Р.К. Купер, А. Саваф, С. Андерсон, Ф.П. Дін, Дж. Сіаррокі, Д. Гоулман, Л. Філдман, Д. Карузо, Н. Хайнес та інші.

В українському науковому товаристві означений феномен активно досліджують: Н. Альохіна, О. Бабяк, Е. Носенко, Н. Коврига, С. Дерев'янку, М. Шпак, О. Лящ, І. Мазоха, І. Матійків, С. Марчук, І. Опанасюк та інші.

Так, О. Лящ зазначає, що «емоційний інтелект розуміється як інтелектуальна здатність, пов'язана з розумінням і управлінням емоційними виявами особистості» [7, с. 330]. Вже з'являється категорія «управління», тож ми ще раз наголошуємо на тому, що ЕІ – це здатність керувати власними емоціями. Емоції самі по собі бувають різними, неконтрольованими,

спонтанними, непередбачуваними самим індивідом і його оточенням. А ЕІ вже категорія вища за емоції, бо є здатністю людини управляти власними емоціями відповідно до тієї ситуації, в якій та чи інша емоція буде максимально доречною.

Українські дослідники Н. Коврига і Е. Носенко термін «емоційний інтелект» тлумачать так: «розумність не тільки підіймає нас над нашими пристрастями та слабкостями, а й допомагає скористатись нашими перевагами, талантами та добродійністю» [10, с. 23]. Важливо відмітити, що автори розглядають цю категорію з позиції розуму, тобто інтелекту. Проте, ми притримуємося точки зору, відповідно до якої ЕІ не є виключно розумовою навичкою або навченою здатністю. Для емоційного інтелекту важливим є усе: рівень знань, виховання, соціалізація, рівень освіти батьків особистості, оточення, школа тощо.

С. Марчук сформульовано висновок про те, що виявлення емоційного інтелекту є показником внутрішнього стану особистості. Дослідниця також визначає п'ять факторів ЕІ, серед яких:

- показники рівня ситуативної та особистісної тривожності;
- показники рівня самооцінки особистості;
- показники толерантності до невизначеності;
- показники рівня академічної успішності;
- показники вибору стратегій поведінки особистості [8].

Наукові розвідки свідчать, що до сьогодні ні в зарубіжній, ні у вітчизняній науковій літературі немає однозначного розуміння поняття ЕІ. Це свідчить про складність цього феномену, малодослідженість самої суті цього поняття. До того ж, переплетіння психологічного, соціального, філософського та навіть медичного аспектів актуалізує таку глибину досліджень.

Нині ЕІ тлумачать по-різному, з огляду на розуміння його цінності для становлення, а саме:

- здатність діяти з внутрішнім середовищем своїх почуттів і бажань (Е. Яковлева, В. Честер);
- здатність розуміти ставлення особистості, що ретранслюється через емоції, здатність до керування емоційною сферою на основі інтелектуального аналізу і синтезу (Дж. Майєр, П. Саловей);
- здатність ефективно контролювати власні емоції та використовувати їх для покращення свого мислення (М. Ді Паоло);
- феномен, який відбиває внутрішній світ і його зв'язки з поведінкою особистості та взаємодію з реальністю, а кінцевим продуктом емоційного інтелекту є прийняття рішень на основі відбиття та осмислення емоцій, які є диференційованою оцінкою подій, що мають особистісний смисл (І. Андрєєва);
- унікальне перетинання почуттів і розуму (В. Зарицька);
- ясність усвідомлення, тобто здатність особистості розпізнавати, ідентифікувати власні емоційні реакції в чітко заданій ситуації та оцінювати свої емоції (Л. Виноградова);
- як сукупність семи таких компонентів, як: самосвідомість, самомотивація, стійкість за наявності несприятливих обставин, контроль збуджень, регуляція настрою, емпатія та оптимізм, здатність керувати емоціями та використовувати їх у стосунках з іншими (Д. Гоулман);
- здатність до сприйняття власних почуттів і почуттів інших (О. Бабяк).

Очевидно, що наведений перелік не є вичерпним та остаточним. Багато досліджень здійснюються щодня в цьому напрямку, тож ми не можемо достеменно визначити феномен «емоційний інтелект».

З урахуванням проаналізованих досліджень та зважаючи на об'єкт і предмет власного дослідження, ми визначаємо емоційний інтелект як уміння особистості в кожній конкретній ситуації, незалежно від емоційного стану чи

напруги, керувати власними емоціями та при цьому виявляти повагу до емоцій іншої людини.

1.2. Поняття «соціальний інтелект» як навичка сучасних реалій

Наступною категорією, яку треба дослідити, є «соціальний інтелект» (СІ). Соціальний інтелект – це категорія, яка, перш за все, стосується самого існування людини в соціумі.

Ми усі завжди безпосередньо чи опосередковано перебуваємо в різних соціальних ситуаціях. Усім нам необхідно мати уміння, навички або здатність до взаємодії із іншими людьми. Для цього треба вміти розуміти мотиви вчинків, емоції, почуття іншої людини, а також вміти «підстроюватися», чи то адаптуватися до умов соціуму. Люди з високим рівнем соціального інтелекту зазвичай легше вибудовують та підтримують відносини з іншими людьми, вирішують конфлікти та досягають спільних цілей. Це важлива складова успіху як в особистому, так і в професійному житті кожної людини.

Соціальний інтелект як феномен під різними кутами активно досліджують зарубіжні (Н. Лейтес, Е. Еріксон, Дж. Гілфордат, М. Саллівен та інші) та вітчизняні (К. Абульханова-Славська, Є. Миронюк, Н. Кудрявцева, В. Куніцина, Д. Ушаков, А. Леонтьєв, М. Бобнева та інші) науковці.

За останній час (зокрема візьмемо період двадцяти років) вітчизняна психологічна наука по-особливому зосередила свою увагу на дослідженнях соціального інтелекту, що лише підкреслює успішність соціального пізнання, соціальної взаємодії та соціальної адаптації. СІ, забезпечуючи безпосереднє розуміння вчинків людей, їхніх дій, невербальних реакцій, і є професійно важливою якістю в соціономічних професіях.

Ми погоджуємося із думкою психолога Г. Олпорта, який присвятив свої дослідження пошуку шляхів становлення особистості, про те, що СІ являється насправді особливим даром, яким наділені люди можуть чудово

знаходити гармонійність у взаємостосунках із іншими людьми. Тож, можна сказати, що СІ – є соціальним пристосуванням, що дозволяє особистості добре себе почувати у мінливому світі.

Варто зазначити, що соціальний інтелект не може бути вимірним, адже це така властивість особистості, яка є сукупністю здібностей, компетентностей, навичок. Багато науковців не вбачають можливості знайти оптимальні критерії вимірювання СІ, що і є підставою для ствердження про невимірюваність цього феномену.

Так само як і з категорією емоційного інтелекту, до сьогодні все ще немає єдиного тлумачення цього феномену. Найчастіше під соціальним інтелектом розуміють такі явища:

- боротьбу за соціальну справедливість;
- практичну соціальну роботу гуманістичного змісту;
- навчання соціальних навичок різних категорій людей;
- ефективні взаємини людини з іншими людьми [9].

У динамічному та мінливому світі ХХІ століття соціальний інтелект стає не просто корисною навичкою, а й невід’ємною складовою успішної особистості. Він виходить за рамки традиційного розуміння інтелекту, фокусуючись на здатності розуміти та взаємодіяти з іншими людьми, будувати міцні стосунки та ефективно працювати в команді.

Аналіз поняття СІ дав змогу визначити, які саме навички, здатності, уміння забезпечує розвиток такого феномену на особистісному рівні:

- краще розуміти себе та інших людей (це передбачає розпізнавання емоцій як своїх, так і іншої людини, вміння бачити ситуацію з різних позицій, бути свідомим у керуванні власними емоціями та поведінкою);
- взаємодіяти із іншими людьми (ефективна побудова комунікативного акту, налагодження стосунків, здатність до розв’язання конфліктних ситуацій);

- співпрацювати (працювати в команді для досягнення спільних цілей; вміти делегувати та брати на себе відповідальність; бути гнучким та адаптивним).

Важливість соціального інтелекту полягає в тому, що ця особистісна властивість є визначальною для успішної особистості. Яку б сферу людської діяльності не аналізувати, скрізь необхідний високий рівень соціального інтелекту, зокрема в освіті, політиці, бізнесі, політології, соціології тощо. Можна визначити декілька основних факторів, що обґрунтовують важливість СІ для успіху особистості: ефективна комунікація, побудова стосунків, командна робота, лідерство.

Представимо ці фактори на рис. 1.1. нижче.

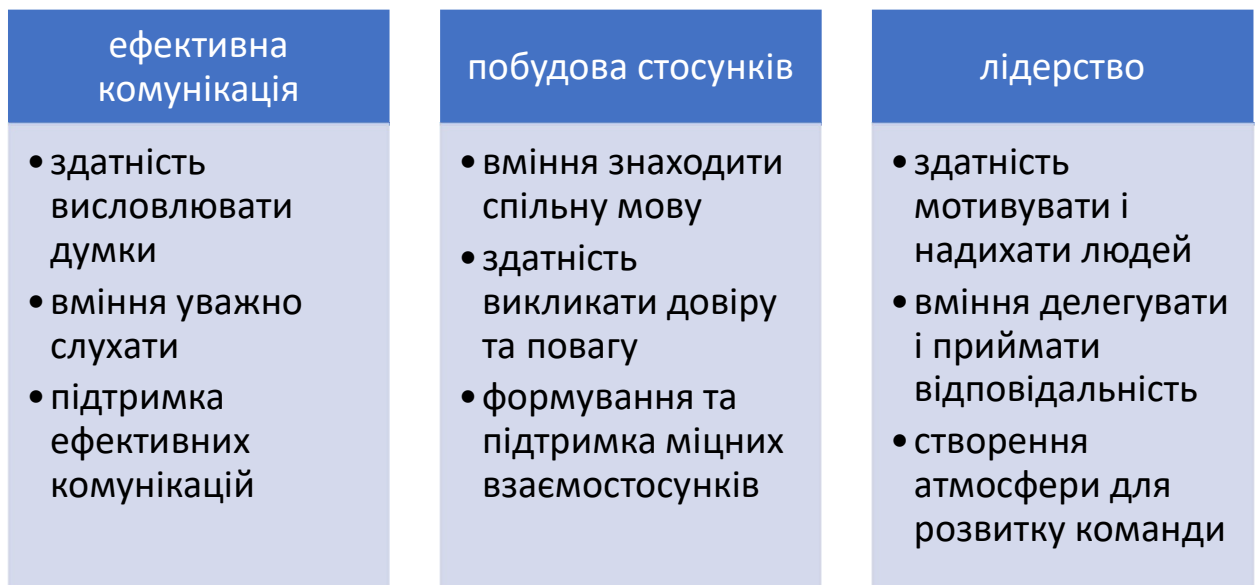

Рис. 1.1. Фактори успіху особистості

Соціальний інтелект – це навичка, яку можна і потрібно розвивати. Існує безліч способів зробити це:

практика:

- більше спілкуватися з людьми з різним досвідом та з різним культурним бекграундом;
- брати участь у командних проектах та волонтерській діяльності;
- виступати публічно;

навчання:

- читати книги та статті про соціальний інтелект;
- відвідувати тренінги та семінари;
- вивчати психологію та емоційний інтелект;

саморефлексія:

- звертати увагу на свої емоції та поведінку;
- аналізувати свої сильні та слабкі сторони;
- вчитися на своїх помилках.

Таким чином, ми з'ясували, що поняття «соціальний інтелект» є невід'ємною складовою успішної особистості. цей феномен досліджують багато науковців з різних галузей, проте до сьогодні однозначного тлумачення все ще немає. Це свідчить про широкий інтерес до проблеми формування та розвитку СІ особистості.

У наступному підрозділі треба розглянути питання студентської молоді в контексті педагогічного впливу на неї з акцентом на формуванні соціального та емоційного інтелекту в умовах закладу освіти.

1.3. Студентська молодь як об'єкт педагогічного впливу

Молодь завжди була важливою соціально-демографічною частиною будь-якого народу. Якщо охарактеризувати молодь декількома словами, то це однозначно сила, розум, перспектива, завзятість. Саме так і є, адже для

молоді відкриваються усі двері як в професійному, так і в особистому, соціальному житті. На державному рівні молодому поколінню приділяється значна увага. Варто сказати, що державна молодіжна політика в Україні є досить розвинена і орієнтована виключно на молодь – демографічну частину населення, яка буде розвивати, розбудовувати нашу державу в різних галузях.

Відповідно до Закону України «Про основні засади молодіжної політики» [11] в Україні молодь – це люди віком від 14 до 35 років. Молодь може бути учнівською, студентською, робітничою.

Учнівська молодь – це учні віком від 14 років. Тобто, переважно, це школярі, учні старших класів, учні професійно-технічних закладів освіти.

Студентська молодь – це усі здобувачі вищої освіти. Тут обмеження по віку може бути тільки в бік максимального віку – до 35 років. Хоча сьогодні зовсім не рідкість зустріти студентів старшого і навіть похилого віку.

Робітнича молодь – усі працюючі люди віком до 35 років. При цьому сфера їх професійної діяльності зовсім не має значення.

Отже, логічним є припущення, що значущу частину населення становить саме молодь. Для нашого дослідження принциповим є визначення соціально-психологічного портрету молодої людини – здобувача освіти коледжу.

Коледж – заклад освіти, де здобувачі освіти можуть оволодіти необхідними знаннями для певної професії. Так, фахові коледжі готують переважно молодших бакалаврів або фахових бакалаврів. Варто наголосити, що саме такий рівень вищої освіти є визначальним для переважної більшості важливих галузей – сільськогосподарської, гірницької, машинобудівної, металургійної, автотранспортної тощо.

Визначимо соціально-психологічний портрет здобувача освіти коледжу.

Отже, це студент віком від 15 років і старше, адже в коледж вступають випускники 9 класів загальноосвітніх шкіл. Якщо аналізувати гендерний склад здобувачів освіти коледжу, то кількість дівчат і хлопців напряму залежить від спеціальності. Сьогодні коледжі намагаються бути широко

профільними, що дає змогу навчати різним спеціальностям і дівчат, і хлопців. Тож, за гендерним складом ми відмічаємо рівність.

Наступним критерієм визначення соціально-психологічного портрету здобувача освіти коледжу є його мотивація. Власний педагогічний досвід дає підстави стверджувати, що студенти коледжів опановують професію саме для того, щоб одразу піти працювати. Тобто, обираючи фах, вони потенційно обирають місце працевлаштування. Визначальним є те, що переважна більшість випускників коледжів працюють за фахом принаймні перші 2 роки після завершення навчання. З цього ми робимо припущення, що здобувачі коледжів мотивовані до навчання та працевлаштування. Очевидно, що більшість вступників коледжів – це діти з незаможних родин, і заробіток для них є пріоритетом. Тому і є мотивація до навчання, щоб здобути фах та мати змогу працювати.

Вважаємо за потрібне також зауважити, що здобувачі освіти коледжів характеризуються достатнім рівнем навчальних досягнень та, як правило, демонструють високі професійні навички під час проходження виробничої практики. Це свідчить про працездатність такої категорії молоді, її прагнення до підвищення професійних навичок та удосконалення майстерності.

Період навчання в коледжі припадає, як правило, на перше кохання або ж перші серйозні стосунки з партнером. Це також період дорослішання, самоствердження та самореалізації. Саме тому, ми переконані, розвиток соціального та емоційного інтелекту є найбільш значущим завданням для усіх учасників освітнього процесу – і здобувачів, і їхніх батьків, і педагогічного колективу.

Важко переоцінити роль педагогів у формуванні СІ та ЕІ здобувачів. Скоріше, така роль залишається недооціненою.

Педагог закладу освіти – це, перш за все, взірць поведінки, моральних та соціальних цінностей, приклад толерантності, поваги, емпатії. Окрім ґрунтовних знань з певної дисципліни, педагог дає молодій людині відчуття впевненості, самодостатності тощо. Задача сучасного педагога не навчити, а

показати шляхи здобуття знань самостійно, без допомоги та в той час, коли це найбільш потрібно людині.

Формування соціального та емоційного інтелекту, насправді, відбувалося з давніх-давен, просто мало іншу назву. Сьогодні ми усі рухаємося в бік європейської системи цінностей, і в освіті зокрема. Тож, європейською освітньою архітектурою пропонується поняття «соціальний інтелект» та «емоційний інтелект».

Отже, роль педагога у формування самостійної, впевненої в собі особистості є невід'ємною складовою його професійної діяльності. Сучасний педагог має безліч інструментів, як традиційних, так і інноваційних, для розвитку потенціалу особистості кожного здобувача.

Висновки до першого розділу

В першому розділі кваліфікаційного дослідження зроблено теоретичний аналіз основних понять, зокрема «соціальний інтелект», «емоційний інтелект». Встановлено, що ці обидва поняття увійшли в ужиток науковців відносно не так давно та пов'язуються із американськими психологами-новаторами.

Сьогодні проблему формування СІ та ЕІ вивчають багато наук, зокрема це психологія, педагогіка, політологія, медицина та інші. Тож, очевидним є те, що ці наукові категорії лише розробляються і до сьогодні не мають чітких однозначних визначень.

Встановлено, що молодь – це особи віком від 14 до 35 років. Буває молодь учнівською (період навчання у школі), студентською (здобуття фахової передвищої та вищої освіти) та робітничою (період трудової діяльності до 35 років).

Педагоги відіграють важливу роль у формуванні усвідомленої особистості здобувача освіти, що є підставою для визнання важливості освіти для розвитку СІ та ЕІ молоді.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ КОЛЕДЖУ

2.1. Аналіз потенціалу закладу освіти

Заклад освіти, незважаючи на рівень акредитації та специфіку професійної діяльності, завжди був і залишається пріоритетною установою для здобуття освіти, всебічного розвитку особистості, формування м'яких та твердих навичок тощо. В Україні система закладів освіти є однією із найширших, зокрема у нас діють заклади дошкільної освіти (державні та приватні), заклади позашкільної освіти (також різного підпорядкування), заклади загальної середньої освіти (сьогодні це гімназії та ліцеї), заклади фахової передвищої освіти (як самостійні осередки, так і відокремлені структурні підрозділи закладів вищої освіти), заклади вищої освіти (як державні, так і приватні), заклади післядипломної освіти. Окрім того, в Україні все ще є школи-інтернати (загального спрямування та спеціального), де діти здобувають освіту та проходять одночасно реабілітацію (фізичну, психологічну, соціальну).

Тож, через заклад освіти проходять у своєму житті абсолютно усі люди. Кількість таких закладів, які за життя відвідує людина, напряму залежить від різних факторів: родина і місцевість (чи мають батьки бажання і можливість водити дитину в дитячий садок або в школу мистецтв); інтелектуальні задатки особистості (чи зможе людина опанувати навчальну програму закладу вищої освіти, до прикладу), ну і звісно ж саме бажання здобувача опанувати якусь професію, підвищувати свою професійну майстерність, брати участь у неформальній освіті. Отже, заклад освіти є беззаперечним осередком всебічного розвитку особистості, а також в закладі освіти відбувається формування соціального та емоційного інтелекту здобувача освіти.

Зважаючи на поставлені завдання дослідження, для ґрунтовного аналізу ролі закладу освіти на формування та розвиток соціального та емоційного інтелекту особистості здобувача освіти, нами було обрано Криворізький фаховий коледж. Коротко охарактеризуємо цей заклад.

Криворізький фаховий коледж – це відокремлений структурний підрозділ Державного університету економіки і технологій. Освітня та наукова діяльність в цьому закладі освіти здійснюється вже понад 60 років. За цей час освітній заклад зазнав багато трансформаційних змін, впливів реформ та євроінтеграції освітньої архітектури, проте не втратив, а лише примножив свою роль у формуванні професійного фахівця в певних галузях народного господарства.

Сьогодні в коледжі мають змогу здобувати освіти випускники 9 та 11 класів закладів загальної середньої освіти. Варто зауважити, що навчання в коледжі здійснюється виключно за державним замовленням та за денною формою навчання. Зважаючи на мету нашої магістерської роботи, ці обставини ідеально підходять для проведення експериментального дослідження з формування та розвитку емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти.

Нині відбувається підготовка здобувачів фахової передвищої освіти за такими спеціальностями:

- 076 Підприємництво та торгівля;
- 071 Облік і оподаткування;
- 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок;
- 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа;
- 181 Харчові технології [3].

Аналізуючи потенціал закладу освіти у формуванні соціального та емоційного інтелекту молодого покоління, ми приходимо до логічного висновку: найбільш сприятливим середовищем для формування, розвитку, корекції означеного феномену є заклад освіти, де здобувачі освіти

перебувають в чітко визначеному колективі, набувають відносно однаковий набір м'яких та твердих навичок, формують світогляд, в цілому проходять процес соціалізації. Відповідно, соціальний та емоційний інтелект може бути сформовано під час здобуття освіти, зокрема професійної.

Варто зауважити, що в Криворізькому фаховому коледжі освітній процес побудовано таким чином, щоб теорія, практика та загальний розвиток здобувачів освіти опановувалися паралельно та комплексно. Ми проаналізували різні освітні програми різних спеціальностей означеного закладу освіти та можемо стверджувати, що навчальні праці усіх без винятку спеціальностей відповідають потребам здобувача освіти у формуванні соціального та емоційного інтелекту. На наше переконання, ряд освітніх компонентів, які є обов'язковими для вивчення в коледжі, можна віднести до таких, що забезпечують саме ту складову освітнього процесу, який відповідає за такий розвиток, а саме:

- Історія української державності
- Українська мова професійного спрямування
- Іноземна мова
- Фахова іноземна мова
- Міжнародна економіка.

Наприклад, такі дисципліни як іноземна мова та фахова іноземна мова, українська мова за професійним спрямуванням спрямовані на розвиток, зокрема, комунікативної компетентності. Відповідно, для того, щоб бути комунікабельним, людині треба розвивати соціальну компетентність, адже комунікативний акт – це процес, в якому як мінімум дві особи взаємодіють. Тож, завдяки цим освітнім компонентам у здобувачів освіти формується та розвивається соціальний інтелект.

Щодо емоційного інтелекту, то цю складову забезпечують обов'язкові навчальні дисципліни Історія української державності, іноземна мова та інші дисципліни. Ми переконані, що формування емоційного інтелекту напряду

залежить від усвідомлення особистості своєї приналежності до певної нації, колективу чи малої групи (сім'ї). Важливо, щоб національно-патріотична компетентність, яка на сьогодні є провідною в соціумі, відповідала внутрішнім потребам особистості – закривала ту необхідну складову емоційного інтелекту, яка є визначальною рисою свідомої громадянської позиції.

Таким чином, проведений аналіз закладу освіти (Криворізького фахового коледжу) дав змогу виявити ряд позитивних аспектів, які відіграють важливу роль у формуванні та розвитку соціального й емоційного інтелекту здобувачів освіти. На наше переконання, сучасна система освіти наближається до європейської, що свідчить про її розвиток та вдосконалення. Обов'язкові освітні компоненти, які ми змогли проаналізувати, свідчать про студентоорієнтоване навчання, формування важливих компетентностей, м'яких та твердих навичок особистості. У наступному пункті дослідження ми спробуємо визначити та порівняти рівень розвитку емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти першого та третього курсів задля підтвердження припущення, що заклад освіти все ж таки сприяє розвитку означеного феномену.

2.2. Діагностика рівня емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти

Для того, щоб мати вихідні дані щодо рівня сформованості емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти коледжу, нами було дібрано діагностичний матеріал. Варто зазначити, що на сьогодні таких методик все ще недостатньо, що свідчить про існуючу проблему. Вимірювати такий вид інтелекту все ще досить складно, адже феномен соціального та емоційного інтелекту мало досліджуваний.

У нашому дослідженні ми використовували такі методики:

- 1) Діагностика «емоційного інтелекту» за Т. В. Бойко [4];

2) спостереження за поведінкою (зادля аналізу міжособистісної взаємодії в різних ситуаціях; оцінка здатності до співпраці, лідерства та медіації);

3) соціометричні методи (опитування респондентів щодо їхніх взаємовідносин, виявлення ізольованих осіб, уточнення соціальних ролей);

4) методика гетерооцінок (оцінка емоційного інтелекту іншими людьми, зокрема одногрупниками).

Зміст методик конкретизовано в додатках.

Дослідження відбувалося у три етапи:

- **констатувальний етап** дослідження передбачав добір методичного інструментарію, проведення висхідних опитувань, тестувань, здійснення та опис спостережень;
- **формульальний етап** дослідження передбачав визначення соціально-педагогічних умов підвищення рівня соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти шляхом реалізації відповідної програми заходів;
- **контрольний етап** передбачав повторне проведення діагностик з метою порівняння попередніх і поточних результатів учасників дослідження.

Уся робота відбувалася протягом 2023-2024 навчального року на базі Криворізького фахового коледжу. Всього в дослідженні брало участь 176 здобувачів освіти віком від 17 до 20 років.

Зауважимо, що ми навмисне добирали групу з відносно рівними частинами дівчат і хлопців. Ми переконані, що для більшої об'єктивності має бути саме така вибірка. У різних видах діагностик брали участь 85 хлопців та 91 дівчина. Усі вони є здобувачами освіти різних спеціальностей одного коледжу.

Увесь зібраний матеріал (анкети, спостереження, гетерооцінювання, соціометрія, тестування) було проаналізовано та систематизовано його показники. Рівні соціального та емоційного інтелекту ми визначали за такими критеріями і показниками, що наведено нижче в таблиці.

Таблиця 2.1.

Рівні, критерії та показники сформованості соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти

<i>Критерій</i>	<i>Показник</i>	<i>Рівень</i>
Комунікація	Здатність швидко налагоджувати комунікацію, наявність різнобічних знань для підтримки діалогу, словниковий запас великий	високий
	Здатність до підтримки діалогу, достатній рівень комунікабельності та словникового запасу	середній
	Комунікація виключно за потреби, відсутність зорового контакту, низький словниковий запас	низький
Емпатія	Здатність до співчуття, участь у волонтерській діяльності, швидке реагування на несприятливі обставини	високий
	Здатність до співпереживання, наявне бажання допомогти іншим, благодійність	середній
	Відчутність співпереживання через невникнення в суть проблеми іншої людини, замкнутість	низький
Лідерство	Здатність до організації групи осіб, вияв креативності, здатність до швидкого прийняття рішень, авторитетність	високий
	Здатність до висловлення власних ідей і пропозицій, адекватне реагування на критику, здатність до самоаналізу	середній
	Відсутність креативних поглядів на розв'язання ситуації та досягнення результатів, пасивність у прийнятті рішень	низький
Медіація	Здатність до саморегуляції особистості шляхом самоконтролю емоцій, адекватна реакція на конфліктні ситуації та здатність до пошуку оптимальних способів їх розв'язання	високий
	Здатність до самоконтролю, відсутність бажання розв'язувати конфлікт, відстороненість від конфліктної ситуації, врівноваженість	середній
	Здатність до створення конфліктних ситуацій, фокусування на негативі, відсутність стратегічного бачення шляхів	низький

	подолання конфлікту	
Командна робота	Уміння створити команду завдяки своєму авторитету, високий рівень організаторських здібностей, відповідальність, справедливість	високий
	Здатність до роботи в команді, вияв креативності та ініціативності на достатньому рівні, відповідальність на рівні виконавця	середній
	Здатність до виконання окремих завдань, відсутність ініціативності, знеособленість у команді	низький

Отже, під час констатувального етапу дослідної роботи нам вдалося отримати такі результати.

<i>Критерій</i>	<i>Рівень</i>	<i>Результати учасників</i>
Комунікація	високий	28% 49 осіб
	середній	54% 95 осіб
	низький	18% 32 особи
Емпатія	високий	16% 28 осіб
	середній	43% 76 осіб
	низький	41% 72 особи
Лідерство	високий	20% 35 осіб
	середній	41% 72 особи
	низький	39% 69 осіб
Медіація	високий	12% 21 особи
	середній	48% 84 особи
	низький	40% 71 особи
Командна робота	високий	34% 60 осіб
	середній	41% 72 особи
	низький	25% 44 особи

Критерії «комунікація», «лідерство» і «командна робота» ми умовно відносимо до соціального інтелекту, а критерії «емпатія», «медіація» - до емоційного. Наголошуємо, що такий поділ є дійсно умовним, адже чіткої

межі між соціальною та емоційною складовою провести дуже важко, а точніше неможливо.

Таким чином, результати опитування, анкетування, спостережень тощо ми змогли інтерпретувати за двома видами інтелекту респондентів.

Показники сформованості соціального інтелекту студентів коледжу переважно на одному рівні. Як видно, переважає середній рівень, проте викликає занепокоєння низький рівень, адже там показники досить невтішні. Очевидно, що на такі результати впливають як зовнішні фактори (карантин, війна, економічна і політична кризи, природні катастрофи тощо), так і внутрішні (низький рівень соціалізації, посттравматичний стресовий розлад, відсутність живого спілкування, стреси, депресії, страхи).

Результати респондентів за критеріями емоційного інтелекту також не є ідеальними. Переважає середній рівень сформованості емоційного інтелекту. Є потреба в розробці програми заходів з підвищення рівня соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти в умовах освітнього закладу.

2.3. Соціально-педагогічні умови формування емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти

У будь-якій справі для досягнення позитивного результату має бути системність. Ми переконані, що для формування і розвитку емоційного та соціального інтелекту молоді також необхідна системність та узгодженість дій, зокрема в закладах освіти, де здобувачі перебувають більшу частину свого часу. До того ж, саме в учнівських та студентських колективах відбувається формування лідерських якостей, прояву командного духу тощо. Глибокий теоретичний аналіз наукових розвідок, власний педагогічний досвід, результати проведених діагностик здобувачів освіти коледжу дали змогу визначити комплекс соціально-педагогічних умов, створення яких для молоді стане чинником підвищення їхнього соціального та емоційного інтелекту. До таких умов ми відносимо:

- ✓ залучення студентів до тренінгів;
- ✓ сприяння набуттю соціального досвіду молоддю через організацію та участь у благодійних, волонтерських заходах;
- ✓ організація психологічних тренінгів з метою зниження посттравматичного стресового розладу;
- ✓ сприяння розвитку студентського самоврядування.

Рис. 2.1. Соціально-педагогічні умови формування соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти коледжу

Конкретизуємо кожну з представлених умов.

Залучення студентів до тренінгів.

Тренінг як навчальна діяльність є прекрасною технологією набуття практичних умінь і навичок. Саме поняття «тренінг» означає багаторазове повторення, дія, спосіб тощо. У освіті тренінг є способом навчання через дію,

тобто залучена особа до тренінгової роботи тренується виконувати певні дії за допомогою або під наглядом тренера або коуча. Варто додати, що сьогодні тренінг є найбільш популярною технологією роботи з дітьми та молоддю. Сухе сприйняття теоретичного матеріалу вже не є цікавим для здобувача, саме тому тренінги такі популярні серед освітян. Насправді, організувати і провести тренінг нескладно, і навіть витрачений час, людський та матеріальний ресурс того варті, адже як свідчить практика і досвід, рівень засвоєння знань під час тренінгів є вищим, аніж при традиційному вивченні матеріалу.

Під час тренінгів учасники комунікують, працюють в командах, висловлюють свої думки, рефлексують. І найголовніше – набувають потрібних м'яких і твердих навичок, що є невід'ємною частиною розвитку емоційного та соціального інтелекту особистості.

Сприяння набуттю соціального досвіду молоддю через організацію та участь у благодійних, волонтерських заходах.

Сьогодні такий час, коли волонтерство вже не чимось новим. Кожен українець, який відчув на собі жахи війни, може сміливо назвати себе волонтером, адже точно допомагав іншим, підтримував збройні сили України. Кривий Ріг став місцем тимчасового притулку для десятків тисяч біженців, що вже по суті характеризує наше місто і його жителів як осередок волонтерства.

Під час організації волонтерської діяльності формуються та набувають свого розвитку такі якості особистості: емпатія, відповідальність, уважність, толерантність, співчуття, тактовність. Для молоді відчувати свою приналежність до допомоги іншим – це дуже важливий мотиватор, тож важливо залучати здобувачів освіти до такого виду соціально корисної справи.

Організація психологічних тренінгів з метою зниження посттравматичного стресового розладу.

Сьогодні немає такого жителя України, який би не пережив страхи вибухів, повітряної тривоги та страшних новин про війну. Колись новий

діагноз вже перестав бути таким – посттравматичний стресовий розлад. Наслідки таких порушень – це погіршення якості сну, тривожність, надмірна збудливість або навпаки замкнутість. Кожен з нас неповторна особистість, зі своєю нервовою системою, тож і прояви таких розладів можуть бути різними. Задля того, щоб студенти коледжу відчували підтримку, відчували відносну безпеку, могли балансувати свій внутрішній стан, важливо залучати їх до психологічних тренінгів та інших заходів, де вони зможуть опанувати техніки саморегуляції особистості. Стійка нервова система, уміння відчувати власний стан та долати емоційні кризи – ось показник високого рівня емоційного інтелекту.

Сприяння розвитку студентського самоврядування.

Студентське самоврядування – це є ніщо інше, як модель соціального устрою загалом. Є керівник, є менеджери середньої ланки, є виконавці. І, звісно ж, є критики та ті, хто не відіграє жодної ролі у врядуванні. В цілому, самоврядування будь-якого молодіжного колективу здатне до розкриття лідерського потенціалу, авторитетності, креативності у прийнятті рішень, сміливості думки тощо. Залучення студентів до самоврядування сприятиме формуванню соціального інтелекту здобувачів, зокрема важливо, щоб кожен студент зміг зайняти комфортне для себе місце в ієрархії посад і розподілу обов'язків.

Отже, на наше переконання, забезпечення описаних соціально-педагогічних умов дасть змогу покращити процес формування соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти. Варто додати, що такі умови мають забезпечуватися комплексно і системно, адже ніщо не може бути сформовано без регулярного повторення.

У наступному підрозділі кваліфікаційного дослідження представлено програму заходів з формування соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти коледжу.

2.4. Програма формування емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти

Другий етап роботи – формувальний, тобто передбачає реалізацію програми заходів, спрямованих на формування соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти.

<i>Форма роботи і назва заходу</i>	<i>Термін виконання</i>	<i>Відповідальні</i>
Тренінг «Як говорити про війну»	Жовтень 2023	Соціальний педагог
Інтелект-гра «Як подолати кордони власної уяви»	Листопад 2023	Практичний психолог, куратори
Психосоціальна підтримка в умовах війни: права, можливості, обов'язки	Грудень 2023	Практичний психолог
Тренінг «Формування та розвиток Soft-skills»	Лютий 2024	ГО «Відповідальні громадяни»
Психологічний квест «Немає нічого неможливого»	Березень 2024	Практичний психолог
Психологічні ігри «Слухай своє тіло»	Квітень 2024	Практичний психолог
Участь у студентському самоврядуванні	систематично	Куратори, заступник директора з виховної роботи
Залучення до організації благодійних акцій та волонтерського руху	систематично	Куратори, заступник директора з виховної роботи
Відвідування кураторських годин	систематично	Куратори, заступник директора з виховної роботи

У запропонованій програмі кожен із заходів спрямований на посилення ефективності роботи з формування соціального та емоційного інтелекту. Ми передбачали, що реалізація програми дасть змогу покращити результати здобувачів освіти. Таким чином, ми зможемо або спростувати або підтвердити ефективність системи заходів, запропонованих в рамках роботи з формування соціального та емоційного інтелекту студентів.

Висновки до другого розділу

Другий розділ кваліфікаційної роботи присвячено опису трьох етапів дослідження. Констатувальному етапу передувало визначення критеріїв, показників та рівнів соціального й емоційного інтелекту здобувачів освіти. Так, ми вважаємо, що критеріями соціального та емоційного інтелекту є комунікація, емпатія, лідерство, медіація, командна робота. Також ми наголошуємо, що це лише умовний перелік критеріїв, адже до сьогодні визначити щось більш точно немає можливості. До кожного критерію дібрані показники, що розподілені за рівнями – високий, середній, низький.

Дібрано діагностичний інструментарій, за допомогою якого ми змогли констатувати рівень сформованості соціального та емоційного інтелекту учасників дослідження (діагностика «емоційного інтелекту» за Т. В. Бойко; спостереження за поведінкою; соціометричні методи; методика гетерооцінок).

Проведений констатувальний етап дослідження показав наявну проблему: у здобувачів освіти переважно середній та низький рівні досліджуваного феномену.

Розроблено програму формування соціального та емоційного інтелекту на основі комплексу соціально-педагогічних умов, а саме: залучення студентів до тренінгів; сприяння набуттю соціального досвіду молоддю через організацію та участь у благодійних, волонтерських заходах; організація психологічних тренінгів з метою зниження посттравматичного стресового розладу; сприяння розвитку студентського самоврядування. Таким чином, ми запропонували заходи: психологічні та навчальні тренінги, ділові ігри, участь у волонтерському русі, зустрічі із громадськими організаціями тощо.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ЕМОЦІЙНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

3.1. Аналіз результатів контрольного етапу дослідження

Контрольний етап дослідження передбачав повторну діагностику усіх учасників освітнього процесу, які брали участь в констатувальному етапі роботи. Результати підтвердили ефективність впровадженої програми та засвідчили дієвість соціально-педагогічних умов формування соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти в умовах освітнього закладу.

Таблиця 3.1.

Результати формувального та контрольного етапу дослідної роботи з формування соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти

<i>Критерій</i>	<i>Рівень</i>	<i>Результати учасників</i>		
		<i>Констату- вальний етап % / особи</i>	<i>Контрольний етап % / особи</i>	<i>Показник ефективності %</i>
Комунікація	високий	28% 49	36% 61	+8
	середній	54% 95	58% 99	+4
	низький	18% 32	6% 10	-12
Емпатія	високий	16% 28	28% 48	+12
	середній	43% 76	49% 83	+6
	низький	41% 72	23% 39	-18
Лідерство	високий	20% 35	56% 95	+36
	середній	41% 72	40% 68	-1
	низький	39% 69	4% 7	-35
Медіація	високий	12% 21	19% 32	+7
	середній	48% 84	68% 16	+20
	низький	40% 71	13% 22	-27
Командна робота	високий	34% 60	42% 74	+8
	середній	41% 72	47% 80	+6
	низький	25% 44	11% 16	-14

3.2. Методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо підвищення рівня сформованості емоційного та соціального інтелекту здобувачів освіти

Ми вже наголошували на тому, що будь-яка діяльність стане успішною лише за умови її систематичності та комплексного підходу. Саме тому важливо, щоб педагоги, які працюють з дітьми та молоддю, постійно створювали відповідні умови та дотримувалися відповідних рекомендацій в процесі формування соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти.

На основі ґрунтовного теоретичного аналізу наукових джерел, аналізу результатів дослідної роботи, власного педагогічного досвіду, ми розробили методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо підвищення рівня сформованості соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти.

Сприймати здобувачів освіти як рівний рівному.

Студенти коледжу – це ще вчорашні діти, які дуже важко сприймають критику, непорозуміння, не завжди адекватно реагують на зауваження старших. Тож, для педагога основною задачею має стати налагодження комунікації зі здобувачами освіти як із рівними собі учасниками освітнього процесу. Вияв розуміння, толерантності, емпатії з боку педагогічних працівників стане запорукою того, що між здобувачами освіти та педагогами складатимуться нормальні стосунки – ділові під час навчання, дружні – під час неформального спілкування. В будь-якому випадку, комунікація між педагогічними працівниками стане важливою умовою підвищення рівня соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти коледжу.

Сприяти створенню та розвитку неформальних груп з числа здобувачів освіти.

Неформальне спілкування є невід'ємною частиною життя людини. Особливо гостро неформальне спілкування проявляється в роки студентства, адже молодь в цей час закохується, створює сім'ю, знаходить роботу, займає певну соціальну роль в громаді взагалі, і в колективі зокрема. Неформальні

стосунки, які створюються протягом життя, можуть бути набагато міцнішими та важливішими в житті людини. Важливо також підтримувати прагнення студентської молоді до створення та розвитку неформальних груп, що посилює комунікацію, почуття дружби та відповідальності, робить студентське життя ще більш насиченим та яскравим.

Розвивати м'які навички (soft-skills) студентської молоді.

Сьогодні про формування м'яких навичок говорять на усіх рівнях – від школи до Міністерства освіти і науки. Вимога сучасного глобалізованого світу – це людина, здатна до швидкого прийняття рішень, до вільної інтернаціональної комунікації, здатна до саморегуляції особистості та рефлексії подій, що відбуваються навколо. Таким чином, формування м'яких навичок відбувається протягом усього життя людини, зокрема і під час здобуття освіти. Студентська молодь – прогресивна та креативна, проте їх все ще треба направляти на оволодіння потрібними компетентностями, а саме: цифровою, соціальною, комунікативною, іншомовною, громадянською тощо. У процесі виконання різних видів діяльності у молоді формуються різні уміння, що в комплексі потім становлять життєво важливі м'які навички.

Підвищувати всебічний розвиток молоді шляхом організації екскурсій, зустрічей із цікавими особистостями, відвідування мистецьких заходів.

Дуже часто культурний аспект розвитку особистості залишається на останніх місцях в освітньому та соціальному житті особистості, хоча, на наше глибоке переконання, саме культура має врятувати націю від загибелі духовної. А це ще страшніше, ніж фізична смерть людини. Забуття народу неодмінно призведе до його самознищення, а відсутність культури – це перша ознака такого неминучого кінця. У найскладніші часи, які сьогодні переживає наша держава, діячі культури міцно тримають свій фронт. Музиканти та актори, художники, танцюристи тощо продовжують свою мистецьку діяльність. Невпинно відбувається розвиток культури та мистецтва, а це означає, що наша нація жива і розвивається, незважаючи на усі складнощі.

Сприяння культурному розвитку здобувачів освіти, заохочування їх до мистецьких заходів, спонукання розвивати та поширювати саме національні культурні традиції та цінності – ось одне з важливих завдань педагога, який працює з дітьми та молоддю.

Заохочувати здобувачів освіти до громадської діяльності.

Формування громадянської компетентності у процесі навчання дасть змогу у подальшому розраховувати на чітку громадянську позицію молодих людей. Для держави та взагалі для самої молодшої людини це надзвичайно важливо вміти відстоювати свою позицію, думку, вміти побудувати власну доповідь з переконливими аргументами тощо.

У закладах освіти сьогодні є безліч можливостей для залучення студентів до громадської діяльності. Перш за все, це волонтерство. Волонтерські заходи та акції залишаються найбільш популярними серед молоді під час воєнного стану. Студентське самоврядування також є способом залучення здобувачів освіти до громадської діяльності. Сьогодні надзвичайно популярними є соціально-гуманітарні проекти, участь у яких студентської молоді є показником свідомості та організованості.

Рис. 3.2. Методичні рекомендації педагогам

Висновки до третього розділу

У третьому розділі кваліфікаційного дослідження описано результати контрольного етапу дослідної роботи. Як свідчать результати, впровадження системи заходів, спрямованих на формування та розвиток соціального та емоційного інтелекту, дали позитивний результат. Це відображено в позитивній динаміці щодо середнього та високого рівнів сформованості досліджуваного феномену. Відносно низького рівня, то тут ситуація також позитивна, адже кількість осіб, яким притаманний низький рівень сформованості показників соціального та емоційного інтелекту, знизилася.

У результаті глибокого теоретичного аналізу та на основі результатів дослідної роботи, ми змогли сформулювати та обґрунтувати методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо формування соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти. Запропоновано: сприймати здобувачів освіти як рівний рівному; сприяти створенню та розвитку неформальних груп з числа здобувачів освіти; розвивати м'які навички (soft-skills) студентської молоді; підвищувати всебічний розвиток молоді шляхом організації екскурсій, зустрічей із цікавими особистостями, відвідування мистецьких заходів; заохочувати здобувачів освіти до громадської діяльності.

Другий розділ кваліфікаційної роботи присвячено опису трьох етапів дослідження. Констатувальному етапу передувало визначення критеріїв, показників та рівнів соціального й емоційного інтелекту здобувачів освіти. Так, ми вважаємо, що критеріями соціального та емоційного інтелекту є комунікація, емпатія, лідерство, медіація, командна робота. Також ми наголошуємо, що це лише умовний перелік критеріїв, адже до сьогодні визначити щось більш точно немає можливості. До кожного критерію дібрані показники, що розподілені за рівнями – високий, середній, низький.

Дібрано діагностичний інструментарій, за допомогою якого ми змогли констатувати рівень сформованості соціального та емоційного інтелекту

учасників дослідження (діагностика «емоційного інтелекту» за Т. В. Бойко; спостереження за поведінкою; соціометричні методи; методика гетерооцінок).

Проведений констатувальний етап дослідження показав наявну проблему: у здобувачів освіти переважно середній та низький рівні досліджуваного феномену.

Розроблено програму формування соціального та емоційного інтелекту на основі комплексу соціально-педагогічних умов, а саме: залучення студентів до тренінгів; сприяння набуттю соціального досвіду молоддю через організацію та участь у благодійних, волонтерських заходах; організація психологічних тренінгів з метою зниження посттравматичного стресового розладу; сприяння розвитку студентського самоврядування. Таким чином, ми запропонували заходи: психологічні та навчальні тренінги, ділові ігри, участь у волонтерському русі, зустрічі із громадськими організаціями тощо.

ВИСНОВКИ

Проблема соціального та емоційного інтелекту увійшла вже в наукову та практичну площину, адже цього вимагає сучасний, глобалізований світ. Очевидно, що до сучасної людини вимоги постійно підвищуються, адже науково-технологічний прогрес вимагає постійного розвитку та самовдосконалення особистості.

Соціальний інтелект стосується взаємодії з іншими людьми. Це здатність враховувати мотивації, потреби та переживання інших людей при побудові комунікації. Емоційний інтелект – це здатність до самопізнання, уміння керувати власними емоціями та емоціями інших людей. Емоційний інтелект часто порівнюють із здатністю до саморегуляції особистості. Отже, різниця між цими двома поняттями криється в рівні взаємодії – особистісному (емоційний інтелект) та міжособистісному (соціальний інтелект).

Варто зазначити, що і емоційний, і соціальний інтелект є сьогодні одним із індикаторів успішності особистості. Не можна впевнено стверджувати, що емоцій та соціальні навички є основоположними в професійній діяльності людини, проте фахівець, який має високий рівень професійної майстерності, проте низький рівень емоційності – ніколи не досягне високих результатів. Адже емоції вирішують одну із найважливіших задач людства – пристосування до умов оточуючого середовища з будь-яких обставин. Саме емоційні складники визначають основну життєву стратегію особистості людини. Тож, вивчення емоційного та соціального інтелекту сьогодні є важливим завданням для науковців.

В першому розділі кваліфікаційного дослідження зроблено теоретичний аналіз основних понять, зокрема «соціальний інтелект», «емоційний інтелект». Встановлено, що ці обидва поняття увійшли в ужиток науковців відносно не так давно та пов'язуються із американськими психологами-новаторами.

Сьогодні проблему формування СІ та ЕІ вивчають багато наук, зокрема це психологія, педагогіка, політологія, медицина та інші. Тож, очевидним є те, що ці наукові категорії лише розробляються і до сьогодні не мають чітких однозначних визначень.

Встановлено, що молодь – це особи віком від 14 до 35 років. Буває молодь учнівською (період навчання у школі), студентською (здобуття фахової передвищої та вищої освіти) та робітничою (період трудової діяльності до 35 років). Педагоги відіграють важливу роль у формуванні усвідомленої особистості здобувача освіти, що є підставою для визнання важливості освіти для розвитку СІ та ЕІ молоді.

У третьому розділі кваліфікаційного дослідження описано результати контрольного етапу дослідної роботи. Як свідчать результати, впровадження системи заходів, спрямованих на формування та розвиток соціального та емоційного інтелекту, дали позитивний результат. Це відображено в позитивній динаміці щодо середнього та високого рівнів сформованості досліджуваного феномену. Відносно низького рівня, то тут ситуація також позитивна, адже кількість осіб, яким притаманний низький рівень сформованості показників соціального та емоційного інтелекту, знизилася.

У результаті глибокого теоретичного аналізу та на основі результатів дослідної роботи, ми змогли сформулювати та обґрунтувати методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо формування соціального та емоційного інтелекту здобувачів освіти. Запропоновано: сприймати здобувачів освіти як рівний рівному; сприяти створенню та розвитку неформальних груп з числа здобувачів освіти; розвивати м'які навички (soft-skills) студентської молоді; підвищувати всебічний розвиток молоді шляхом організації екскурсій, зустрічей із цікавими особистостями, відвідування мистецьких заходів; заохочувати здобувачів освіти до громадської діяльності.

Другий розділ кваліфікаційної роботи присвячено опису трьох етапів дослідження. Констатувальному етапу передувало визначення критеріїв, показників та рівнів соціального й емоційного інтелекту здобувачів освіти.

Так, ми вважаємо, що критеріями соціального та емоційного інтелекту є комунікація, емпатія, лідерство, медіація, командна робота. Також ми наголошуємо, що це лише умовний перелік критеріїв, адже до сьогодні визначити щось більш точно немає можливості. До кожного критерію дібрані показники, що розподілені за рівнями – високий, середній, низький.

Дібрано діагностичний інструментарій, за допомогою якого ми змогли констатувати рівень сформованості соціального та емоційного інтелекту учасників дослідження (діагностика «емоційного інтелекту» за Т. В. Бойко; спостереження за поведінкою; соціометричні методи; методика гетерооцінок).

Проведений констатувальний етап дослідження показав наявну проблему: у здобувачів освіти переважно середній та низький рівні досліджуваного феномену.

Розроблено програму формування соціального та емоційного інтелекту на основі комплексу соціально-педагогічних умов, а саме: залучення студентів до тренінгів; сприяння набуттю соціального досвіду молоддю через організацію та участь у благодійних, волонтерських заходах; організація психологічних тренінгів з метою зниження посттравматичного стресового розладу; сприяння розвитку студентського самоврядування. Таким чином, ми запропонували заходи: психологічні та навчальні тренінги, ділові ігри, участь у волонтерському русі, зустрічі із громадськими організаціями тощо.

Проведене дослідження не вичерпує усіх проблемних питань. У подальшому варто звернути увагу на процес формування феномену соціального та емоційного інтелекту дітей шкільного віку, адже саме в цьому віці є можливість корегувати усі виявлені недоліки та відхилення від норми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альохіна Н. Соціальний інтелект в структурі соціальної компетентності фахівців фармації. *Вісник Харківського національного університету*. №1046. Вип. 51. Харків, 2013. С. 60-63.
2. Бабяк О.О. Проблема емоційного інтелекту в психологічній науці. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2021. 1(16), 29-44. <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i16.139>
3. Державний університет економіки та технологій. Офіційний сайт. URL: <https://www.duet.edu.ua/ua/college/ktfk/content/14>
4. Діагностувальні методики / укладач Т. В. Бойко. – Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2013. – 40 с.
5. Зарицька В. В. Методика дослідження емоційного інтелекту особистості. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. №3, Т.2. С. 37 – 41.
6. Іванова Є. О. Чинники розвитку емоційного інтелекту в підлітків та психокорекційна робота щодо оптимізації його рівня. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 3. С. 51-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2015_3_8
7. Лящ О.П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 22. С. 324 – 335.
8. Марчук С. В. Теоретичний аналіз поняття емоційного інтелекту в психології. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 3. Серія Психологія. С. 20 – 23.
9. Миронюк Є. В. Визначення та історія його розвитку поняття «соціальний інтелект» у психологічній науці. *Актуальні проблеми навчання і виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць*. 2015. 12 (14). С. 452 – 461.
10. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект : концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ, 2003. 159 с.
11. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

- 12.Ракітянська Л. Сутність та зміст поняття «емоційний інтелект». *Педагогічний процес: теорія і практики (серія: Педагогіка)*. №4. (63). 2018. С. 35 – 42.
- 13.Mayer, J.D., and Salovey, P. The Intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*. 1993. V. 17. № 4. P. 433–442.
- 14.Slobodyanik, N. (2021). PROBLEMS OF RESEARCH OF SOCIAL INTELLIGENCE AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 7 (9), 108 -117. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.9.9> [in Ukrainian]

ДОДАТКИ

Додаток А

ДІАГНОСТИКА «ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ»

Призначення. Методика запропонована для виявлення здатності розуміти відношення особистості, що репрезентуються в емоціях і керуванні емоційною сферою на основі ухвалення рішень. Вона складається з 30 тверджень і містить 5 шкал:

- 1) емоційна обізнаність;
- 2) управління своїми емоціями (емоційна відхідливість);
- 3) самомотивація (вільне управління своїми емоціями, окрім пункту 14
- 4) емпатія;
- 5) розпізнавання емоцій інших людей (уміння впливати на емоційний стан інших людей).

Інструкція.

Нижче Вам будуть запропоновані вислови, які так чи інакше відображають різні сторони вашого життя. Будь ласка, запишіть цифру праворуч від кожного твердження, оцінюючи Вашу відповідь за однією з градацій.

- Повністю не згоден (– 3 бали).
- В основному не згоден (– 2 бали).
- Частково не згоден (– 1 бал).
- Частково згоден (+1 бал).
- В основному згоден (+2 бали).
- Повністю згоден (+3 бали)

Питальник

1. Для мене як негативні, так і позитивні емоції слугують джерелом знання про те, як діяти в житті.
2. Негативні емоції допомагають мені зрозуміти, що я повинен змінити в своєму житті.
3. Я спокійний, коли відчуваю тиск з боку іншої людини.
4. Я здатний спостерігати зміну своїх власних відчуттів.

5. Коли необхідно, я можу бути спокійним і зосередженим для того, щоб діяти відповідно до запитів життя.
6. Коли необхідно, я можу викликати у себе широкий спектр позитивних емоцій: веселощі, радість, внутрішнє піднесення та гумор.
7. Я стежу за тим, як я себе відчуваю.
8. Після того, як щось збентежило мене, я можу легко упоратися зі своїми почуттями.
9. Я здатний вислуховувати проблеми інших людей.
10. Я не заціклююся на негативних емоціях.
11. Я чутливий до емоційних потреб інших.
12. Я можу впливати на інших людей заспокійливо.
13. Я можу примусити себе знову й знову ставати перед перешкодами.
14. Я прагну відноситись до життєвих проблем творчо.
15. Я адекватно реагую на настрої, прагнення і бажання інших людей.
16. Я можу легко входити в стан спокою, готовності та зосередженості.
17. Коли дозволяє час, я звертаюся до своїх негативних почуттів і розмірковую про те, в чому проблема.
18. Я здатний швидко заспокоїтись після несподіваного засмучення.
19. Знання про власні почуття допомагають мені підтримувати себе «у формі».
20. Я добре розумію емоції інших людей, навіть якщо вони не висловлюються відверто.
21. Я можу точно розпізнавати емоції за виразом обличчя.
22. Я можу легко відкинути негативні відчуття, коли необхідно діяти швидко.
23. Я добре розпізнаю ознаки того, що людина потребує в цю хвилину.
24. Люди вважають мене знавцем переживань інших людей.
25. Люди, які усвідомлюють свої справжні почуття, краще керують своїм життям.
26. Я здатний поліпшити настрій інших людей.
27. Зі мною можна порадитися з питань відносин між людьми.

28.Я добре налаштовуюсь на емоції інших людей.

29.Я допомагаю іншим використовувати їхні власні намагання для досягнення мети.

30.Я можу легко відсторонитись від неприємних почуттів.

Обробка та інтерпретація даних

Ключ

Шкала «Емоційна обізнаність» – пункти 1, 2, 4, 17, 19, 25.

Шкала «Управління власними емоціями» – пункти 3, 7, 8, 10, 18, 30.

Шкала «Самотивація» – пункти 5, 6, 13, 14, 16, 22.

Шкала «Емпатія» – пункти 9, 11, 20, 21, 23, 28.

Шкала «Розпізнавання емоцій інших людей» – пункти 12, 15, 24, 26, 27, 29.

Рівні парціального емоційного інтелекту відповідно до знаку результатів:

14 і більше – високий; 8-13 – середній; 7 і менш – низький.

Інтеграційний рівень емоційного інтелекту з урахуванням домінуючого знаку визначається за наступними кількісними показниками:

70 і більше – високий; 40-69 – середній; 39 і менше – низький.